

Önmegvalósítás művészi fokon

I. rész

„Dánia: egy kis nép sikerre ítélve”

Lankás, szelíd dombok, széles tengeröblök, ragyogóan csillogó tavak, az északi táj egyedülálló szépsége. Reneszánsz és barokk paloták, csodálatos műemlékek, a történelmi korok élő és sértetlen emlékei, gondozott porták, házak és kertek, a polgári kultúra megannyi megvalósult és megőrzött bizonyítéka. Ez Dánia: a legbefogadóbb és legnyitottabb ország a skandináv régióban. A legdélibb is közülük, s talán épp ezért, kiterjedt kapcsolatai a kontinens többi országához jobban kötik.

Jóléti állam, de jólétét időnként hajlandó megosztani más népek gyermekeivel is. Ennek jele a hosszú évek óta létező népfőiskolai ösztöndíj is, amelyből körülbelül kétezer magyar fiatal részesült eddig. Könnyű elképzelni, hányan utazhattak Európából és az Európán kívüli területekről, hogy három-négy hónapot egy dán népfőiskolán töltsenek.

Amikor az egyszerű magyar ember megérkezik Dániába, rögtön érzékeli, hogy itt más a légkör, hogy más ég terül föléje. Nehezen megmagyarázható érzés ez, de az otthon maradt magyarok jól tudják, miről van szó. Első lelkendező levelemre egy barátnőm azt írta válaszul: „irigyellek, mert te most öt méterrel lebegsz a föld felett.” Valóban így éltem át a történéseket. Magyarként sokat gondolkodtam már azon, valóban olyan rossz Magyarországon, vagy csak egy sajátos fénytörésben látjuk úgy saját hazánkat, mint Európa egyik legotthontalanabb szegletét? Egy belga ismerősöm azt nyilatkozta erről, összegezve hosszú tartózkodásának benyomásait: „A magyarok kevés dologban értenek egyet, de abban mindannyian egyetértenek, hogy itt élni a világ legrosszabb dolga. Pedig megnyugodhatnának, higgyék el, jó élni itt is.” S ha mindent egybevetünk, nyilván igaza van. Nincs okunk búslakodni, országunkban nem dúl polgárháború, magas a napsütéses órák

száma, jó a termés, szépek a lányok és hullámzó a Balaton. Mitől ez a csüggedés, ez a meghatározhatatlan spleen?

Legnagyobb gondolkodóink egy kötetnyi bölcsességet írtak erről a témáról. Sem túlszárnyalni, sem megcáfolni nem szeretném őket. Gyűjtse csak össze és olvassa el azt valamely szorgalmas kultúrantropológusunk és írjon belőle hosszú tanulmányt. Dániából visszanezve én két szóban jelölném meg pesszimizmusunk forrását: az összetartozás hiánya.

Hogyan? - hökkennek meg kritikussaim. Mi ne nyilvánítanánk ki összetartozásunkat, mi, magyarok? Megint miféle áskálódás ez? Sietve mondom, igen, kifejezzük, sokszor és sok alkalommal. Meghatározott napokon. Ünnepeken. Katasztrófák alkalmával. Március 15-én, augusztus 20-án, október 23-án, június 4-én. Akkor kivonulunk, nagy beszédeket tartunk és hallgatunk, kicsit büszkék is vagyunk, némelyek még fogadkoznak is, hogy most aztán... aztán holnapra elfelejtjük. Meg nagygyűléseken is, zászlókat lobogtatva, transzparenszeket mutatva rázzuk öklünket, hogy most aztán megmutatjuk... aztán másnap a mozgalom szervezői alig találnak embert a nagy garral bejelentett feladatokra. Mert a telken meg kell javítani a kerítést, kicsit kell mosni, a gyereket el kell vinni a meccsére, a szőlőt is meg kell metszeni és este X faktor van... És akkor is bizonyítunk, amikor árvíz vagy földrengés van, a gátakon és a romokat takarítva. Ha nagy a baj, akkor tudjuk, hogyan segítsünk. Erre dörög nagy nemzeti költőnk, Petőfi: „szörnyű egy vasárnapi nép vagyunk.”

De hogy ez az érzelem állandóvá válna bennünk, hogy mindennapjainkat is áthatná, azt aligha állíthatja valaki.

Ha népfőiskolai élményeim elgondolkoztatnak néhány tenni akaró és tudó „lámpásfőt,” akkor már megérte e sorokat közrebocsájtani.

Mi, magyarok, akik eljutottunk a messzi Dániába, nagy-nagy köszönettel tartozunk a dánoknak. *S persze köszönettel tartozunk a honi civil szférát önkéntesen szervező magyaroknak is, akik ma még elég légüres térben végzik munkájukat. Két évvel ezelőtt egy ilyen kis civil körbe, a Gemini tanulókörbe kezdtem járni, hogy szerény angoltudásomat erősítssem. Elsősorban az ingyenes lehetőség vonzott, de a hasonszőrű emberek között hamar megtaláltam a helyemet. Általában olyanok vettek részt az órákon, akik koruknál fogva még nem kaphattak magas színvonalú nyelvi oktatást, mert iskoláikat vagy azok nagy részét az előző rendszerben járták ki. Nekünk munka után a társaság egy kis oázist tartogatott, azoknak a fiatal munkanélkülieknek, akik lecsökkent önbizalmukat próbálták helyreállítani, mentálisan*

is sokat jelentett a kör. Nem csak az angoltanulásról szóltak az összejöveteleink. Információkat is cseréltünk, így kerültünk képbe a dán népfőiskolákkal kapcsolatban. Ketten pályáztunk a Gemini segítségével a Nordfyns Népfőiskola négy hónapos ösztöndíjára. A tanulókörben megfogalmaztuk a pályázatot, majd a pozitív válasz után elkészítettük az egyéni kérvényt. A bürokratikus útvesztőkhöz szokott magyarok számára meglepően hamar megkaptuk a kedvező értesítést: mehetünk Harritslevbe, várnak minket szeretettel.

Tudtuk, hogy ahova utazunk, az egy másik világ, de azt nem, hogy ennyire. Négy magyar kezdte meg tanulmányait 2012 augusztusában a Nordfyns Népfőiskolán nemzetközi társaságban – *kettő a Geminiből*. A résztvevők többsége nagyon kellemes élményekkel távozott, és ezeket továbbadta saját közösségének is. Azt hiszem, ennél nem is kell jobb országpropaganda. Az ösztöndíj, a Syrius program, nagyban hozzájárul ahhoz a kedvező képhez, ami a dánokról kialakult. S akkor még nem beszéltünk arról, hogy Dániában számos alapítvány segíti aktívan Afrika fejlődő országait, humán erőforrással, módszerekkel, időnként pénzzel is.

Talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy egy átfogó mérés szerint Dánia polgárai a legboldogabbak a világon. Ezt a megállapítást az internet és a közmédia tanúsága szerint az emberek nemigen vitatták. Holott a mi déli éghajlathoz szokott szervezetünknek Dánia hűvös és ország. Sokat esik, időnként meglepő viharokkal tarkítva, szinte mindig fúj a szél, ami igen kellemetlen, mondjuk októbertől kezdve. Ennek ellenére bőven van, ami a klíma miatt kárpótolja a dánokat és nemcsak a jóléti állam vagy a pénz. Írásomban, négy egymást kísérő részben megkísérlem körbejárni, minek is köszönhető ez.

Persze lehet legyinteni erre, ugyan már, Dánia messze van, és egész mások a hagyományai, nálunk hiányoznak a feltételek, mindenekelőtt a megfelelő anyagi források. Akkor hogyan tanulhatnánk tőlük bármit is? Ezt nem áll módomban tagadni. Valóban hiányoznak. De mindenki él a vágy, hogy jól és szépen éljen, és ezért talán nem holnap, hanem ma kellene tennünk. Különbösen úgy járunk, mint Csehov hősei, akik naphosszat azon gondolkodnak a parkban sétálgatva, hogy el kellene kezdeniük dolgozni... Találón mondja erre a szarkasztikus Szolzsenyicin: "hát dolgozzatok, gebedjetek meg, ki akadályoz meg benne?"

"Táncolni kell, Uram, a zene majd csak megjön valahonnan" – így Zorba, a görög, Kazantzakis hőse. De milyen tánchoz kezdhethetnénk a sokat emlegetett skandináv modell nyomán?

Több évtizedes, bizonyos területeken több évszázados lemaradottságunk mindig is jó okot szolgáltatott arra, hogy ne csináljunk semmit. Ne kezdjünk új dolgokba, hiszen kevés a rendelkezésre álló forrás, nincsenek tartalékaink, hiányoznak a műveltségre vágyó parasztpolgáraink... Nem voltak gyarmataink, a dánok pedig már akkor élénk kereskedelmet folytattak a nyugati népekkel, amikor nálunk a török, majd az osztrák uraskodott. Mezőgazdaságuk modernizálását már a két világháború között elkezdték, kiváló, jól szervezett szövetkezeti rendszerüket pedig nem verték szét semmilyen rendszerváltáskor. Még sorolhatnám az érveket...

A dán jóléti intézményrendszer valóban lenyűgöző a mi szempontunkból, és olyasmi, ami nekünk még belátható időn belül nem lesz. Írásom középpontjában azonban a dán népfőiskola áll, illetve a dán közművelődési felfogás és szemlélet, a dánok demokratizmusa és népi elkötelezettsége, s ezek nem annyira utánozhatatlan dolgok, mint első pillanatra látszik. Természetesen a magyar adottságokra mindig tekintettel kell lennünk, azokat figyelmen kívül hagyni végzetes mulasztás lenne. Szemléletünk azonban nem lesz és nem is lehet teljesen mentes az ösztönző nyugati és keleti hatásoktól. Ha még ehhez hozzá tesszük, hogy a magyar kormány határozott akarata épp az utóbbi időkben vált valósággá, miszerint a népfőiskolák építését anyagilag is támogatja, akkor beláthatjuk, a népfőiskolai mozgalom ma Magyarországon több pusztá álmodozásnál.

A népfőiskolai mozgalom Dániában jól kifejezi a nép szellemét, mindenekelőtt a dán nép - számunkra szokatlan- demokrácia iránti vonzalmát. A demokrácia pusztá hangoztatásán kívül természetesen meghozzák a megfelelő biztosítékokat is, hogy ez ne csupán írott malaszt legyen. De már az is felszabadító hatással lehet a társadalom tagjaira, ha lefektetik, itt és most a demokratikus elvek szerint fogunk élni és alkotni. A népfőiskolákon ez történik, s ezt látjuk a dán politikában is. Az elszámoltathatóságot sokkal komolyabban veszik: a polgárok ebben a szellemben követik a politikát, választott politikusuk útját, s ha elégedetlenek vele, vagy úgy látják, teljesítmény nélkül "gyarapodik," szóvá teszik a fórumokon, a nyilvánosság előtt, az újságokban, s az ilyesmi ritkán marad következmények nélkül.

Az általuk "íratlan szabályoknak" nevezett normák akadályozzák a korrupciót, segítik az elesetteket és a szegényeket, ugyanakkor (állítólag) korlátozzák az egyéniségek kibontakozását is. Korunkban azonban sajnos az egyéniség túlságosan is mások kárára bontakoztatja ki magát, és természetesnek tartja, ha dúskál a javakban, míg mások a híd alatt kénytelenek meghúzni magukat. A hivalkodás, a gazdagsággal való pusztá tüntetés

mindennapos jelenség nálunk, elég csak az elit körzetekben felbukkanó autócsodákra, hatalmas villákra gondolni. A dán utcákon ritka a luxusautó, sportkategóriás Mercedest alig látni, néha felbukkan egy-egy BMW vagy Audi, de ez a csúcs. Megjegyzem, a velünk hasonló hagyományokkal rendelkező Csehországban is ugyanez a helyzet, a középkategóriás autókból számtalant láthatunk, luxusjárgányt csak elvétve.

Az egyszerűségekre való törekvés skandináv sajátosság, nem adnak a külsőségekre, udvariatlanságnak tartják, ha valaki mások előtt hivalkodik. Jól tudják, hogy a kevésbé szerencsés embereket mennyire bántja ez. Nem illendő tüntetni azzal, „mennyire jól megy nekem.” Nincs is olyan nagy különbség az egyes fizetési kategóriák között. A középvezetők legfeljebb kétszeresét keresik beosztott dolgozóiknak, míg Magyarországon egy vezető menedzser jövedelme akár tízszerese is lehet egy fizikai munkásénak. Ezek a rétegek szóba állnak egymással, nem különülnek el egymástól, a diplomás közgazdász megbecsüli a szakmunkás szakértelmét, munkáját, ha úgy adódik, vendégül látja, vagy együtt sörözik vele. A kasztok nálunk ismert távolságtartása Északon ismeretlen.

A magyarok inkább kifelé élnek, szeretik megmutatni a szomszédnak, a kollégának, a riválisnak, mekkora tényezők ők, milyen fontosak és milyen gazdagok. Ha a szomszédnak Opelje van, akkor én egy Mercedest veszek! Ha a kollégám medencét épít a kertjébe, én jacuzzit, és lehetőleg nagyobb, mint az övé! Ez gyakran vezet „Fenn az ernyő, nincsen kas” helyzethez. Azaz, hogy az illető tovább nyújtózkodik, mint a takarója ér. A hiteltartozások nem kis részben ennek köszönhetőek. Dániában ugyanakkor nem számíthat nagy népszerűsége az az ember, aki hajszolja a luxust.

A mi világunkban szűkkeblűségnek, az irigység kisstílű megnyilvánulásának tekintenénk az ilyen magatartást. Rossz emlékeinket azonban érdemes palackban tartani, nem a szokásos kelet-európai feljelentősdírről van szó, csupán az íratlan szabályok betartására való felhívásról.

Hallottunk egy másik, kissé ködös és mitologikus magyarázatot is arra vonatkozólag, hogyan alakult ki a dánok példamutató közösségi érzése, felelőssége. A történet érdekes abból a szempontból, hogy magyar földön az ilyesféle ködös és misztikus magyarázatok elhangzása után rögtön felhangzik a kórus, micsoda avítas, rossz emlékeket ébresztő példázat ez? Itt nem. De ez csak egy mellékszál.

A történet végül is arról szól, hogy a viking hajósok, amikor vállalkozásaikat elindították – állítólag eljuttotak az amerikai kontinensig is – hosszú és kimerítő utakra indultak. Az utak során számtalan megoldandó feladat várt rájuk. Ezeken csak úgy juthattak túl, ha maximálisan megbízhattak társaik munkájában. A hajóutak során egymásra voltak utalva, így mindenkinek ügyelnie kellett a maga részfeladatára. Ha nem teljesítette a dolgát, végzetes helyzetbe sodorhatta a többieket, magát a közösséget. Így alakult tehát ki a közösségi érzés, ami a mai napig meghatározza a dán polgár magatartását.

A viking kor meglehetősen régen volt, így hát tamáskodva fogadtuk ezt a magyarázatot, mindenesetre magunk is érezhettük, a felelős közösségi érzés tetten érhető a dán életben. A szabályok, amik másutt talán rosszindulatot, besúgó magatartást szülnek, itt eredményesek. Csak néhány tény: azon kívül, hogy Dániában élnek a legboldogabb emberek, itt található Európában a leginkább vállalkozásbarát gazdasági környezet is. A világelső ebben a tekintetben Szingapúr, de Dánia sem marad le tőle túlzottan, az ötödik helyet foglalja el. A dán szociális rendszer irigylésre méltó voltáról már szóltunk, a lakosság pedig - egyedülálló módon – a gazdasági válság után sem retteg a munkanélküliségtől. Egy dán ma is biztonságban érzi magát a munkahelyén. A versenyszférában dolgozók 25%-a évente legalább egyszer munkahelyet vált. Teheti, hiszen még ha netán munkanélkülivé is válik, az állam addig folyósítja számára a segélyt, amíg nem talál magának valamit. A munkanélküli járadék két évig jár – hasonlítsuk össze csak a mi három hónapos segélyünkkel – a nyolcvanas években még hét évig folyósították, innen "csökkent le" két évre. (Valószínűleg a dán kormányok maguk is belátták, a gondoskodás ilyen mértéke már-már a szürrealitás határát súrolja.)

S mint egyik népfőiskolai diáktársam előadásából megtudtam, a dán rendőrség a legkevésbé korrump a világon. Ez már aztán valóban mesébe illő, és nem magyarázható pusztán a rendőrök magas fizetésével. A világelsőséghez ezen a területen komoly önkorlátozás, belső és külső fegyelem kell. Az íratlan szabályok rendszere ezek szerint elhatol addig a viláig is, ahol már a keményfiúk kemény törvényei uralkodnak. Pedig nem könnyű tisztának maradni mondjuk Christiania élénk droggereskedelme mellett, amit a fogyasztók nagy étvágya táplál... Vagy: az arab, muszlim térfoglalással másfajta életstílus, másfajta magatartás terjedt el egyes városrészekben, amihez a hatóság eddig nem szokhatott hozzá. Az őslakók példája azonban ragadós lehet. Mogens Godballe, a Nordfyns népfőiskola igazgatója egy tanórán elmondta, amikor a hatvanas-hetvenes években tömegével áramlottak be az első bevándorlók, akik elsősorban törökök voltak, a dánok megijedtek. Hogyan tudnak majd

beilleszkedni ezek az egészen más mentalitású jövevények? Nos, azóta az ehhez a generációhoz tartozó idegenek teljesen beolvadtak, dánná váltak. Korábban én sem láthattam olyat, hogy az árusok kirakják a portékájukat az utcára, vevőcsalogatónak. (Ki merné ezt megtenni Budapesten vagy Miskolcon?) Nem takarják le valamilyen nejlonnal az utcai polcokat, ó nem. Hisz senki sem lop, a dolognak pedig reklámértéke van.

De tudnunk kell, nem mindenki rajong egyértelműen a dánok által lefektetett íratlan szabályokért. A legkritikusabbak talán a művészek és az írók. A skandináv élet korlátait nem véletlenül egy, a századfordulón alkotó író, a dán Aksel Sandemose fejezte ki tízpontos szabályzatával. Ez a Jante törvénye: a kifejezés lényegét talán a „falkatörvény” jelentéssel lehetne leghűbben visszaadni: te is egy vagy közülünk, de te is csak egy vagy közülünk. Regénye a Jante nevű fiktív dán kisvárosban a XX. század elején uralkodó íratlan rendszabályok egyéniséget korlátozó, fojtogató hatását ábrázolja. Innen ered a név: Jante törvénye. A tíz szabály így hangzik:

1. Ne gondold, hogy különleges vagy
2. Ne gondold, hogy egyenlő vagy velünk
3. Ne gondold, hogy okosabb vagy nálunk
4. Ne képzeld magadról, hogy jobb vagy nálunk
5. Ne hidd, hogy többet tudsz nálunk
6. Ne gondold, hogy fontosabb vagy nálunk
7. Ne gondold, hogy jó vagy valamire
8. Ne neved ki bennünket
9. Ne gondold, hogy bármelyikünk is törődik veled
10. Ne gondold, hogy bármire is megtaníthatsz bennünket

Elég éles kritika nyilvánul meg ebben, de ne felejtsük el, a századfordulós Dániáról van szó a regényben. Ha meggondoljuk, ebben az időszakban a magyar paraszti közösségek sem festettek szebb képet. A sorból kilógó embereket móresre tanító szüklátó körű falusi közeg a magyar irodalomban sem ismeretlen. Másrészt, ma is nosztalgiával tekintünk ezekre, legalább akkor még voltak falusi közösségek, amelyek kiaknázták a magyar föld kiváló adottságait. Nos, Dániában megmaradt az a paraszti kultúra, amire alapozott Nikolaj Grundtvig és a népfőiskola is, s amelyből kivált az a parasztpolgári réteg, amiről népi íróink álmodoztak. A szorosán együttműködő közösségeknek megvannak a maguk normái, amik

nem mindenkinek tetszenek. Ebből a rendszerből azonban nehéz kiesni, akár még szándékosan is, mindenképp megtart. Ennek a társadalomnak az a rendkívül nagy előnye másokkal szemben, hogy a lemaradókat felkarolja, és egy szintre hozza a szerencsésebbekkel, a gazdagabbakkal, a kiváltságosabbakkal.

Igazán ez az, amit a dánok egyenlőségen értenek, és nem a mi kísérleti szocializmusunk, ami valójában egy paternalista diktatúra volt. Ez utóbbi az egyenlőséget csak orosz fegyverek árnyékában, erőszakkal tudta megvalósítani, ha egyáltalán megvalósította. A dán, és általában a skandináv modell alapja az, hogy mindenki kapja meg azokat az esélyeket, amikkel felzárkózhat. S mivel nem mindenki születik módosabb családba, nem mindenkinek vannak meg a legjobb feltételei az induláshoz, mindig van kit felzárkóztatni. A szellem kedvez nekik, a szolidaritás gondolatával a skandinávok gyerekkoruktól kezdve barátkoznak. Konkrét példa erre, hogy a legtöbb közösségi illetve oktatási térben nem választják külön a fogyatékosokat és az épeket, hanem együtt foglalkoztatják őket. Így van ez az általam látogatott Nordfyns népfőiskolán is. Egy lakóterben éltünk és étkeztünk a testileg vagy szellemileg fogyatékosokkal. Némely foglalkozások külön voltak, mások pedig együtt. Megismerkedtünk a problémáikkal, megszoktuk őket, értékeltük előnyös tulajdonságaikat, például azt, hogy sokkal közvetlenebbül, gyakrabban és nagyobb intenzitással fejezik ki szeretetüket a másik iránt: irántunk.

Az általunk megtapasztalt orosz típusú szocializmusban a szolidaritás csupán egy szólam volt. Nem az emberek belső igényéből fakadt, csupán a hatalom erőltette. A gondolat nem hatolt az emberek tudatába, így történhetett, hogy a rendszerváltás után senki sem emlegette. Egész iparágak szűntek meg, biztos munkahelyek híján tömegek hullottak a semmibe, de a szolidaritás eszméjét nem emlegette senki. A munka nélkül maradt szerencsétlenek sem bízhattak abban, hogy a szolidaritásra alapozva szimpatizánsokat vihetnek az utcára: senki sem ment volna ki. Az általános eufóriában arra számított mindenki, rá már nem kerül sor, a többiek pedig kit érdekelnek. A szükséges áldozatok körébe majd mások lépnek be, mi pedig élvezzük majd a kapitalizmus áldásait, a magasabb fizetést, a tisztességes polgári jólétet.

Aha, persze. Nos, ezeket a köröket ma senki sem merné a dánokkal megfuttatni. Az újságok szétszednék azt a politikust, aki százezrek utcára kerülésére csak legyint és szükséges áldozatot emleget. A közfelfogás szerint legalábbis köteles a munkásokat és családtagjaikat

mély együttérzéséről biztosítani, azután pedig, amilyen gyorsan csak lehet, megkeresni a megfelelő megoldásokat, amelyek a károsultak egy részének kárpótlást vagy lehetőséget nyújtanak. A szavazók ezt itt meg is követelik.

Jante törvénye ide vagy oda, az ember mégiscsak szívesebben él egy olyan társadalomban, amibe valamilyen közösségi érzés is szorult. Egyrészt nagyobb biztonságban érzi magát, másrészt jól is esik, ha szót emelnek érte. Európa egyik legindividualistább nemzeteként azonban ilyesmiben belátható időn belül nem reménykedhetünk. Kívánatos lenne azonban – már csak saját jól felfogott érdekünkben is – ha nem folyton külön utakon, egymást szinte félrelökve, pártoskodva próbálnánk érvényesíteni céljainkat, hanem a csapatmunkában való együttműködésre is súlyt fektetnénk. Mindehhez megfelelő eszköz az oktatás, és itt lép be a képbe az emlegetett népfőiskolai oktatás. Ez a forma hatással van a formális, rendszerbe illesztett oktatási modellekre, a középfokú és a felsőoktatásra is.

Hallgassunk meg egy másik véleményt is, egy lelkes magyarét, aki magyar szempontból is elvégezte a dán mentalitás vizsgálatát. Ács Sándorné nyilatkozatát, aki a Magyar Népfőiskolai Társaság egyik vezetője, aktív része volt és van a kismartoni népfőiskola és ökofalu kiépítésében. Szerinte a dán emberek:

- szeretnek együtt lenni,
- odafigyelnek egymásra,
- megbeszélik közös dolgaikat,
- számíthatnak egymásra,
- megbízhatnak egymásban,
- szeretnek mindent a lehető legjobban csinálni,
- társadalmuk a tisztességre, az adott szó szentségére épül,
- a korrupció elképzelhetetlen,
- az, hogy a média ne a közösséget szolgálja, elképzelhetetlen

Ebben a légkörben mindenki a legjobbat hozza ki magából – írja. Így aztán olyan országot hoztak létre, ahol minden értük van...

Azt hiszem, ehhez nem szükséges bővebb kommentárt fűznöm. Ezzel én mint íródeák, teljesen egyet tudok érteni. Könyvemben persze példákkal fogom igazolni, mennyire igaza van a világutazó asszonynak. Mindenki elgondolkodhat róla „a maga csendességében,” ahogy őseim földjén, Szatmárban mondják...

A dán jóléti rendszer egyik legfontosabb eleme az oktatás. Stratégiaileg fontos ágazat, azonban másra helyezik a hangsúlyt, mint mi. Itt inkább a felzárkóztatás áll a középpontban, nálunk pedig versenystállók kinevelése, az elitképzés. Nehezebb is ez az út, hiszen sokszor nagy energiákat fektetnek be a szerény képességű, esetenként deviáns tanulók szocializálásába. De meg is van az eredménye, például a közbiztonságban. Nagy áldás, ha a polgár este nyugodtan végigmehet a sötét utcán, és nem kell attól tartania, hogy valaki hátulról leüti. Az árut a kereskedő az utcán hagyhatja, a bejárat ajtókat nemigen zárják. Népfőiskolai tartózkodásunk alatt minket is meglepett az a hányavetiség, hogy dán társaink állandóan tárva-nyitva hagyják a szobaajtókat. Sokszor még kilincsre sem csukják, bárki besétálhat és szabadon viheti, amit akar. A főiskola épületei minden nap, minden éjszaka nyitva állnak, pedig munkaeszközök, hangszerek, testépítő gépek találhatóak ott. Ha valaki vinné, kereshetne vele egy kis pénzt... (Nálunk ez a része bizony szervezetten zajlana, egy kocsival beállnának az udvarra, és három ember gyorsan kipakolná az iskolát.)

Kívülállóként nehéz megítélni, hogyan viszonyul a dán és a magyar oktatás egymáshoz, beszélhetünk-e komoly színvonalkülönbségről vagy sem. Hozhatunk erre statisztikákat, de minden statisztika mást mutat, a matematika és fizika olimpiákon elért sikereink pedig nem árulkodnak oktatásunk egészéről. A dánok inkább a tömeges felvilágosodásra, angol kifejezéssel "enlightmentre" (dán megfelelője nem hinném, hogy sokat mondana a magyar olvasóknak) helyezik a hangsúlyt, az általános műveltségi színvonalat kívánják emelni. Érzésem szerint a magyar oktatás (még) nincs nagyon lemaradva a dán mögött, ez azonban nem a megkülönböztetett politikai figyelemnek, hanem a magyar tanárok áldozatos, időnként heroikus munkájának köszönhető. A rendszerváltás után azonban sok figyelmeztető jelet kaptunk. Ijesztően nő a különbség az elit és az alsóbb rétegek műveltségi szintje, tanulási hajlandósága között, az elit szinte légüres térben mozog, a kereskedelmi televíziók kínálatából pedig jól lemérhető, milyen a leszakadó tömegek általános színvonala.

A témáról megkérdeztem néhány dán hallgatót, mivel a tanárok szerintem ebben a témában elfogultak, de nem lettem okosabb. Az a tendencia, hogy a felsőoktatást mindenki számára hozzáférhetővé, tömegessé tették, itt is színvonalcsökkenést eredményezett. Az a tény viszont, hogy a népfőiskolai rendszer 1844 óta létezik, a dán lakosság műveltségi szintjét folyamatosan emelte, és az, hogy erre biztosan támaszkodhatnak, átsegítette őket a legnehezebb történelmi időszakokon is. Például azon az időszakon, amikor az 1864-es incidens után elvesztették Schleswig-Holsteint. (Erről a későbbiekben még lesz szó.)

A népfőiskolán többnyire helyet kapnak azok a hallgatók is, akik még nem töltötték be 18. életévüket, de az állami oktatásban valamilyen okból nem tudnak részt venni, mondjuk, mert viselkedésükkel zavarják a többieket, vagy nem tudnak beilleszkedni az osztályközösségbe. Ezeket nem zárják ki az oktatásból, mivel az törvényellenes lenne, hanem a népfőiskolán segítik a társadalomba való beilleszkedéshez személyre szabott, nem formális oktatási módszerekkel. Én is találkoztam ilyenekkel a Nordfynsön, sőt egy szálláshelyen laktam velük. Azt mondhatom, nálunk valószínűleg nem zárnák ki őket sehonnán, hanem együtt kínlódtatnák őket a többiekkel, hátráltatva ezzel az ő fejlődésüket is. (Főként, ha köztük egy helyi vállalkozó vagy politikus gyermeke lenne.) Nos, itt nem így van, bár az itteni deviáns tanulók nálunk egy átlagos középiskola középmezőnyébe tartoznának. Igaz, a drogproblémák az utóbbi időben több gondot okoznak Dániában, mint a fegyelmi kérdések. Nehéz eldönteni egy-egy esetben, drogos múltja vagy erőszakos viselkedése miatt került be a fiatal. Hisz mindannyiuk szívott már füvet, s hogy "továbblépett-e," nehezen ellenőrizhető. A jövőben ezzel a kérdéssel még sokat kell foglalkozniuk a dán pedagógusoknak, bár aligha tudnak majd szembemenni az árral. Ezen a téren a mi jövőbeni lehetőségeink jobbak, nálunk az egyén felelősségérzete még mindig nagyobb, csupán a megfelelő szerkezeti változásokat kellene meghoznunk, hogy az egyéni, kreatív erőt jobban ki tudjuk használni. Ám itt, Dániában könnyen hozzáférhető a drog, mivel Christianiában gyakorlatilag teljesen liberalizálták a fogyasztást, és hát, másutt is szemet hunynak felette.

Mindenesetre szinte sokkolóan hathat egy kelet-európaira, hogy ezek a 17-18 éves, zavaros múltú és lemaradozó fiatalok is jól beszélnek angolul, némelyikük jobban, mint azok a kelet-európaiak, akik nagy energiákat és nem kevés pénzt fektetnek nyelvtanulásba. Koppenhágában az idősebbeket is nyugodtan meg lehet kérdezni útbaigazításért, minden bizonnyal tudnak angolul. E jelekből arra következtethetünk, a dánok valamit nagyon jól csinálnak az oktatásban, ha elfogadható szintre tudják hozni a különböző, eltérő társadalmi háttérrel rendelkező tanulók széles rétegeit. Persze, mint annyi mindenben, itt is érdemes árnyalni. Dániában – és egyébként egész Skandináviában - ugyanis az a szokás, hogy a filmeket és a sorozatokat nem szinkronizálják, hanem eredeti nyelven adják, feliratokkal. Szép számmal vannak azonban olyan tematikus csatornák is, ahol amerikai filmeket sugároznak egész nap, és ott még csak nem is feliratozzák a filmeket! A szinkronizálás hiánya miatt sokkal több ragad a nyelvből a lakosokra.

Nálunk ez korábban szóba sem kerülhetett, hiszen a szovjet zónában az elzárkózás politikájának nevében a nyilvánosság nem segíthette a nyugati országok jobb megismerését,

aminek a nyelv megfelelő elsajátítása is egyik lépcsőfoka lehetett. A rendszerváltás után azonban siettünk mindenben nyugati példákat követni, érthetetlen tehát, miért nem lehet egyik csatornán sem feliratos filmeket látni. Ma talán csak Budapesten hozzáférhető az egyetlen feliratos filmeket sugárzó, "kétnyelvű" csatorna, a BBC Entertainment, de azért is súlyos összegeket kell fizetni, miközben az ügyfél 54 másik, teljesen érdektelen programot is megkap. Úgy látszik azonban itt is a megszokás, a magyarok kényelemszeretete győzedelmeskedett, és nem becsülhetjük le a nyelvtanító lobbik szerepét sem. Korunk a média kora, sok változást ma már a média hív életre. Elképesztő nagy hátrányokat kell elszenvednünk azért, mert nem tudunk meghatározni egyetlen közös érdeket sem, olyat, ami egyértelműen minden magyar érdeke kell, hogy legyen.

A dánok szokásai közül számomra talán a legszimpatikusabb, hogy a művészetet, a kultúrát a mindennapok részévé teszik, mintegy észrevétlenül használják. A skandináv dizájn világszerte híres és irigyelt, a lakberendezésben ízléses, de egyszerű mintákat követnek. Jómagam számos múzeumban csodálhattam meg, milyen aprólékos műgonddal dolgoznak ki minden részletet, s talán túlzás, de képes voltam fél óráig is bámulni egy teáskészletet... Maguk a dánok is osztják ezt a rajongást, az ablakokban mindenütt kerámiákat, edényeket, különféle műtárgyakat látni. Az ablakdekoráció szerves része a dán városok képének, Európában nem láttam hasonló szokást. A képzőművészet kitüntetett figyelmet kap a kis országban, meglepő, hogy egy tízezer lelket sem számláló kisvárosban mindenütt galériákba ütközöm.

A másik érdekes sajátosság a dánok éneklés iránti szenvedélye. A népfőiskolák programjában is kiemelt szerepet kap, minden nap van egy gyűlés, az ebéd előtt, amikor a dán dalgyűjteményből, a "Sangbog"-ból elénekelnek egy-vagy két dalt. Grundtvig, a népfőiskolai mozgalom atyját számos dal szerzőjeként tartják számon. Multságok, közös összejövetelek alkalmával is szívesen énekelnek. Egy alkalommal vettem részt ilyenén, a Bogense szállodájában rendezett vacsorán fakadtak dalra a jókedvű dánok, a zenekar olyan dalokat játszott, amiket mindenki ismert. A dánok kívülről fűjték a nótákat, nem kellett szöveggönyv. Ebből azt a következtetést vontam le, az iskolában már hallották ezeket a dalokat.

Az építészet, a városkép, a polgárok hozzáállása, a befogadó közeg és a szellem igen művészetbarát, főként a fővárosban. Korábban ehhez hasonló művészi légkört csak Párizsban érezhettem. Németország ugyan rendezett, de ilyen szempontból nem érintett meg. Prága, Krakkó légkörén, lakosságán nyomott hagyott a kommunista diktatúra. Görögország

turistaparadicsom és még sorolhatnám. A művészetpártolás mértéke persze mindig viszonylagos. Ha a magyar körülményekhez mérem, van okunk a csodálatra. Kis falvakban, kieső településeken is megtalálható egy-egy helyi múzeum, ahol a feltárások eredményeit közzéteszik, s ahol a helyi emlékek, használati tárgyak megtekinthetőek. S a kastélyok! Szinte minden településen áll egy, felújítva, rendezett kerttel, és a belső berendezés is olyan, mint annak idején, midőn a bárók és a bárókisasszonyok sétálgattak benne. Egy olyan városban, mint Kolding, ami nem is tartozik Dánia legnagyobb városai közé, a koldingi várban annyi bútorral, kiállítási tárggyal, kerámiával, festménnyel, dokumentummal telezsúfolt terem van, hogy egy nap alatt nem is győzi végigjárni az ember. Koppenhága múzeumaira ugyanolyan kevés az egy-egy nap, mint a párizsi Louvre-ra vagy a d'Orsay-ra.

A kedvenc témámnál maradva, a skandináv nép igen jól gazdálkodik íróival és gondolkodóival. Nemcsak arról van szó, hogy a romantikus meseíró Andersent szinte szentté avatták, mindent róla neveztek el és mindenhol, ahol megfordult, szobrot állítottak neki. Nagyon bőkezűen bánnak az amúgy közepes írónak számító Karen Blixennel is. Kultuszát ápolják, a könyvesboltok tele vannak a könyveivel. Kierkegaard síremléke zarándokhely, Grundtvig népfőiskolai gondolatát a mai napig éltetik. A dán lelkész, teológus költészete fontos része a dán irodalomnak, Európában mégsem erről ismerik a nevét, hanem a népfőiskolák megszervezéséről. A nemzeti ébredés területén a dánok igen sokat köszönhetnek neki. Az első népfőiskola 1844-ben létesült, de igazi lendületet 1864 után vett, amikor a németek megszerezték a dánoktól Schleswig-Holsteint, ami valósággal sokkolta a dán nemzetet. Ez a hatás legfeljebb Trianonhoz mérhető, noha a Norvégiával létesített unió már 1814-ben felbomlott, a vezető szerepet Skandináviában pedig már a 17. században átvették a dánoktól a svédek. 1864 után azonban a kis országban újjászületési mozgalom indult útjára, aminek fontos részét képezte a népfőiskolai mozgalom. De ennek részleteiről majd a következő részben szeretnék beszélni.

